

Myrica gale

Ronald Houtman

Heesters voor natte locaties

Veranderend klimaat heeft gevolgen voor beplanting

Het klimaat verandert continu, maar sinds de industriële revolutie, halverwege de 19e eeuw, is deze verandering in een stroomversnelling gekomen. Het gevolg is dat het klimaat onnatuurlijk snel verandert, wat uiteraard gevolgen heeft voor de beplanting die we gebruiken. Om onze steden en dorpen groen te houden, moeten we het toegepaste sortiment dus aanpassen aan de omstandigheden. Langdurige droogte en overmatige regenval zijn twee aspecten van klimaatverandering. Hoewel ze (uiteraard) verband houden met elkaar, zal dit artikel zich voornamelijk richten op heesters voor natte locaties. Als het op tolerantie voor natte locaties aankomt, kunnen we deels beschikken over het sortiment dat we altijd al gebruikten. Maar er ontstaan ook mogelijkheden om andere planten breder toe te passen.

Auteur: Ronald Houtman

Klimaat en weer

De begrippen klimaat en weer worden nogal eens verward. Terwijl er een duidelijk verschil is. Het weer is de toestand van de atmosfeer op een bepaald moment. Het klimaat wordt gevormd door de gemiddelde weersomstandigheden gemeten over tientallen jaren. Het is duidelijk dat de gemiddelde temperatuur over vele decennia is gestegen. Dat er een koude winter of een warme, droge zomer in één of enkele van deze jaren is geweest, verandert daar niets aan. Het weer (de koude winter of de warme, droge zomer) heeft dus wel invloed op het klimaat, maar we mogen niet zeggen dat er geen klimaatverandering is omdat we een koude winter of een warme, droge zomer ervaren.

Eén van de aspecten van klimaatverandering is de verandering in neerslagpatronen. Er valt jaarlijks nog steeds ongeveer dezelfde hoeveelheid neerslag als pakweg 50 jaar geleden. Maar waar de neerslag voorheen veel meer verspreid over het jaar viel, valt er nu meer neerslag in kortere periodes. Dit betekent dat lange(re) droge periodes afgewisseld worden met periodes waarin in korte tijd veel neerslag valt. Voor de bodem betekent dit enerzijds dat deze idealiter niet te sterk en te snel uitdroogt tijdens droge periodes. Maar ook moet de bodem in staat zijn om het water dat tijdens hoosbuien valt goed op te vangen en af te voeren. Los van het sortiment zijn de inrichting van de plantplaats (infiltratievakken en wadi's) en de bewerking van de bodem (goed doorlaatbaar, geen storende lagen) dus minstens zo belangrijk.

Neerslag

Dat de gemiddelde jaarlijkse hoeveelheid ongeveer gelijk blijft, maakt het lastiger om te duiden dat er wel degelijk meer behoefte is aan planten die tegen (tijdelijke) wateroverlast kunnen. Wél duidelijk is dat er meer verdamping is op plaatsen met beplanting dan op plaatsen met alleen bestrating. Beplanting zorgt er dus voor dat een teveel aan water sneller verdwijnt. Omdat een teveel aan water in de bodem niet erg gewenst is in bermen en plantvakken, worden steeds vaker structuren aangelegd om grote hoeveelheden water te (bege)leiden. Deze structuren, in de vorm van infiltratievakken of wadi's, zullen het grootste deel van het jaar een normaal vochtgehalte hebben of zelfs droog zijn. Maar bij overvloedige regenval wordt het water naar dergelijke vakken geleid, waardoor er water in of op blijft staan.

Cornus sanguinea 'Winter Beauty'

Natuurlijk kunnen deze vakken met gras worden beplant, of zelfs bestraat, maar het is uiteraard mooier als er beplanting in staat. En daar zijn best mogelijkheden voor.

Beplanting

De basiseisen aan beplanting voor de openbare ruimte zijn uiteraard niet gewijzigd. We zullen dus planten moeten kiezen die de weersomstandigheden van het veranderende klimaat aankunnen. Dan gaat het niet alleen om planten die (langdurige) wateroverlast kunnen weerstaan, maar ook om planten die tegen (langdurige) droogte kunnen. In een eerder artikel (Stad en Groen 7/2025) wordt ingegaan op het sortiment droogtebestendige heesters; dit artikel gaat over heesters die (langdurige) wateroverlast kunnen weerstaan. Naast het rotten van wortels door het continu nat zijn, speelt zuurstofgebrek een belangrijke rol. Als de bodem 100 procent verzadigd is met water, kunnen de wortels van de meeste planten geen zuurstof meer opnemen uit de bodem. Hoe beter planten in staat zijn dit wel te doen, des te toleranter zijn ze voor wateroverlast.

De basiseisen aan beplanting voor de openbare ruimte zijn uiteraard niet gewijzigd

Dit artikel heeft betrekking op vaststaande planten, dus niet onlangs geplante planten. Het volgende sortiment kan (langdurige) wateroverlast weerstaan, maar de beste planten zijn natuurlijk de 'alleskunners', die ook langdurige droogte tolereren.

In dit artikel worden een aantal planten genoemd die geschikt zijn voor toepassing op natte locaties. Er zijn meer planten die onder deze omstandigheden kunnen groeien, maar er is nog veel en vooral gericht onderzoek nodig om een goed totaalbeeld te krijgen van de mogelijkheden en beperkingen van veel heesters. Ook speelt mee dat lokale omstandigheden sterk wisselend zijn, waardoor het zeker geen zwart-witverhaal is.

Korte wateroverlast (en matige of langdurige droogte)

Als er enkele dagen water op de bodem staat, spreken we van korte wateroverlast. In de praktijk gaat het dan om beplanting die geschikt is voor infiltratievakken. Dus plantvakken die gebruikt worden om overtollig water voor korte tijd te bergen. Naast de heesters die hieronder volgen, is er natuurlijk een aantal bomen en ook vaste planten die dit tolereren. De bekendste boom die dit tolereert, is *Ulmus*. Vaste planten als *Aster divaricatus, Luzula sylvatica* en *Lysimachia vulgaris* zijn ook uitstekende planten om in infiltratievakken toe te passen.

Cornus

Het geslacht *Cornus* valt in praktische zin in enkele delen uiteen. Naast de kleine groep vaste planten (*Cornus canadensis* en *C. suecica*) zijn er de soorten en cultivars met grote bloemdekbladeren, zoals *Cornus kousa* en cultivars. Maar de groep die korte wateroverlast tolereert, omvat de meer heesterachtig groeiende soorten *Cornus alba, C. sanguinea* en *C. Sericea* en hun cultivars. Deze soorten en hun cultivars verdragen echter geen langdurige droogte. De belangrijkste sierwaarde van deze planten wordt gevormd door kleurige wintertwijgen. Bij de bekende *Cornus alba* 'Sibirica' zijn deze koraalrood, bij 'Kesselringii' donker roodbruin. *Cornus sanguinea*, een in Nederland inheemse plant, kan als soort goed in groenschermen worden gebruikt. Cultivars als 'Anny's Winter Orange', 'Midwinter Fire' en 'Winter Beauty' hebben schitterende oranje tot lichtend oranjerode wintertwijgen. *Cornus sericea* is vooral bekend van de cultivar 'Flaviramea', met helder groengele twijgen.

Naast de cultivars met aantrekkelijk gekleurde wintertwijgen is er ook een aantal met opvallend blad: *C. alba* 'Bailhalo' (Ivory Halo), 'Elegantissima' en 'Sibirica Variegata' zijn witbont, inclusief kleurige wintertwijgen. Hetzelfde geldt voor *C. alba* 'Aurea', 'Gouchaultii' en 'Spaethii', maar dan met geel en geelbont blad. Bij de genoemde cultivars van *C. sanguinea* kleurt het blad mooi botergeel in de herfst. Deze planten komen het best tot hun recht in groepen geplant, bij de lager groeiende *C. sericea* 'Kelseyi' bij voorkeur in grote plantvakken. Hou er wel rekening mee dat deze cultivar geen strooizout verdraagt.

Hedera helix Arborescent Group

Hedera helix

Dit is een veelzijdige plant, die naast de geschiktheid voor natte locaties nog meer troeven heeft. De klimop is inheems, dus net als *Cornus sanguinea* ook geschikt voor meer natuurlijke beplantingen. In de jeugdvormen, die een klimmend of kruipend karakter hebben, zijn uitstekende bodembedekkers voorhanden. 'Modern Times', 'Normandy Carpet' en 'Plattensee' zijn slechts enkele voorbeelden. De volwassen vormen groeien struikachtig en bloeien in het najaar. Hierdoor vormen ze een belangrijke bron voor insecten om nog de broodnodige suikers op te slaan om sterker te worden voor de winter. *H. helix* is dus een belangrijke plant voor de biodiversiteit. Planten die verkocht worden als 'Arborescens' behoren feitelijk tot de Arborescent Group. Er is namelijk niet één kloon van de volwassen klimop in omloop, maar meerdere, met onderling (zeer) kleine verschillen. Andere goede volwassen cultivars zijn 'Arbori Purple' en 'Simone'.

De struikvormige *Hedera* kunnen zeer goed in plantvakken of groepen worden toegepast. Het feit dat ze wintergroen zijn, draagt bij aan de sierwaarde.

Itea virginica 'Henrys Garnet'

Itea virginica

De Nederlandse naam, bloemwilg, verwijst naar de wilgachtige bladeren van dit bescheiden heestertje. Het is een bladverliezende plant die in de natuur zo'n 2 m hoog wordt, maar in cultuur zelden hoger dan 1,5 m en meestal nog lager blijft. De gladde twijgen zijn groen tot purperrood. De middengroene bladeren kleuren diep rood tot purperrood gedurende meerdere weken in het najaar. De bloei bestaat uit slanke trossen witte bloemen, die in juni openen. De bloei kan zeer rijk zijn, maar duurt slechts kort. *I. virginica* kan het beste in plantvakken worden toegepast. Zowel de bloei als de langdurige herfstkleuren zijn dan het effectiefst. Zorg er wel voor dat de planten niet direct langs trottoirs of speelplaatsen staan; de twijgen zijn behoorlijk breekbaar en schade ontstaat snel als er mensen door een vak lopen of fietsen. Twee cultivars zijn aan te bevelen. 'Henry's Garnet' is compact groeiend, rijkbloeiend en geeft steeds uitstekende herfstkleuren. De plant wordt uiteindelijk tussen de 1,25 en 1,5 m hoog. 'Sprich' (Little Henry) heeft dezelfde kenmerken als 'Henry's Garnet', maar blijft ongeveer 30 tot 50 cm lager. De op 'Sprich' (Little Henry) lijkende 'Merlot' groeit op jonge leeftijd minder sterk en is dus vooral geschikt voor kleinschaligere toepassingen.

De bodem moet voor *Itea virginica* permanent vochtig zijn en mag gedurende korte tijd onder

Potentilla fruticosa 'Kupinpa' (PINK PARADISE)

Een veelzijdige plant, die naast de geschiktheid voor natte locaties nog meer troeven heeft

water staan. De planten vormen worteluitlopers, waardoor een vak mooi dicht kan groeien. Droogte wordt niet verdragen.

Potentilla fruticosa

Deze relatief bescheiden heesters zijn bij uitstek vakbeplanters, geschikt voor toepassing in infiltratievakken. Er is een groot sortiment, met verschillende bloemkleuren. Ook hebben ze een opvallend lange bloeitijd: de bloei start rond begin juni en loopt door tot half september of langer. De bekendste en ook natuurlijke kleur is geel. De beste geelbloeiende cultivars zijn: 'Dart's Golddigger' (uitstekende bodembedekker, circa 45 (hoog) x 70 cm (breed)), 'Goldfinger' (hoger groeiend, circa 80 x 90 cm), 'Kobold' (compacte groei, circa 60 x 90 cm), 'Limelight' (witgeel, sterk en rijk bloeiend, 80 x 100 cm) 'Living Daylight' (lichtgeel, circa 50 x 70 cm), 'Maanelys' (lichtgeel, grijsgroen blad, circa 90 x 100 cm), 'Medicine Wheel Mountain' (platte groeiwijze, circa 20 x 80 cm) en 'Sommerflor' (vruchtkelkje rood, circa 50 x 50 cm).

De beste witbloeiende cultivars zijn: 'Elfenbein' (bodembedekker, grijsgroen blad, circa 50 x 80 cm), 'Manchu' (roodachtige twijgen, grijs blad, circa 40 x 70 cm), 'McKay's White' (roomwit, rijkbloeiend, circa 70 x 100 cm) en 'White Lady' (witter dan 'McKay's White', circa 80 x 90 cm).

In de overige kleuren is een kleiner sortiment beschikbaar. De beste hiervan zijn: 'Hopley's Orange' (oranje, circa 50 x 90 cm), 'Kupinpa' (Pink Paradise) (roze, bloemen halfgevuld, circa 50 x 70 cm), 'Marrob' (Marian Red Robin) (lichtrood tot rood, circa 40 x 60 cm), 'Pink Beauty' (Lovely Pink) (roze, bloemen soms halfgevuld, circa 60 x 60 cm) en 'Red Lady' (de meest rode cultivar, 40 x 60 cm).

De laatste jaren is er een aantal cultivars bij gekomen. Deze zijn nog niet uitvoerig getest op sier- en gebruikswaarde, maar qua bloei zeker aan te bevelen: 'Hachapp' (Bella Apple) (licht zalmkleurig), 'Hachdon' (Bella Sol) (oranje), 'Hachrosa' (Bella Rosa) (roze met donkerder hart), 'Mincrero04' (Double Punch Pastel) (zachtroze, halfgevuld), 'Minjaro' (Double Punch Peach) (zalmkleurig, halfgevuld) en 'Minora' (Double Punch Tango) (oranje, halfgevuld). Keuze genoeg dus om infiltratievakken kleurrijk en aantrekkelijk te maken.

Spiraea betulifolia

Deze soort komt van nature voor in vochtige kustgebieden in Alaska, Japan, Noordoost-Rusland, China en Korea. De plant groeit breed en stoelt iets uit, iets wat vaker voorkomt bij planten die veel vocht verdragen. Dus net als meerdere in dit artikel genoemde planten is *S. betulifolia* een uitstekende plant om in plantvakken of (kleine) groepen toe te passen. De bladeren zijn donkergroen tot aantrekkelijk blauwgroen. De bloei, in witte tuiltjes, is rijk en contrasteert goed met de bladkleur. Net als *Itea* geeft *S. betulifolia* prachtige oranje, rode en purperen herfstkleuren. De natuurlijke variëteit *aemiliana* blijft wat lager dan de soort, maar heeft verder dezelfde eigenschappen.

De bekendste en ook beste cultivar is 'Tor', die alle positieve eigenschappen van de soort in zich heeft verenigd. De veel minder algemeen gekweekte IJslandse cultivar 'Island' lijkt sterk op 'Tor' en heeft dezelfde kwaliteiten. 'Tor Gold' heeft eveneens dezelfde uitstekende eigen

Spiraea betulifolia 'Tor'

schappen, maar loopt uit met geel blad, dat later in het seizoen licht groengeel wordt, om in de herfst spectaculair te verkleuren voor het afvalt.

Een buitenbeentje, maar zeer functioneel, is de Finse cultivar 'Lumikki', wat 'sneeuwwit' betekent. Het is een zeer laag blijvende plant die niet veel hoger wordt dan 30 cm. De bladeren zijn donkergroen en geven niet veel herfstkleuren. De bloemen zijn wit. 'Lumikki' wordt (nog) niet algemeen gekweekt.

Langdurige wateroverlast (en matige of langdurige droogte)

Als er langer dan een week water op de bodem blijft staan, is dat langdurige wateroverlast. Dan gaat het om planten die geschikter zijn voor toepassing in wadi's, waar het overtollige water langer blijft staan dan in infiltratievakken. Het valt buiten het kader van dit artikel, maar enkele bomen die in deze groep vallen, zijn *Acer freemanii* 'Jeffersred' (Autumn Blaze), *Alnus spaethii* 'Spaeth', *Gleditia triacanthos, Liquidambar styraciflua* en *Quercus palustris*. En in de vaste planten vinden we onder andere *Deschampsia cespitosa, Iris pseudacorus* (die lang droogte verdraagt), *Lythrum salicaria* en *Panicum virgatum*. In de heesters is deze groep niet erg groot, maar er is toch wel keus genoeg.

Cephalanthus occidentalis

De kogelbloem is de laatste jaren aan een opmars bezig. En terecht, het is een sterke plant met een hoge sierwaarde en een ware insectenmagneet. Deze van oorsprong Noord-Amerikaanse heester wordt ongeveer 2 m hoog en heeft glanzend donkergroene bladeren die bruingeel verkleuren in de herfst. De bloemen, die vanaf eind juni tot ver in augustus openen, staan in tot 4 cm grote, kogelronde bundels, waarin de meeldraden naar alle kanten uitsteken. De bloemen worden zeer druk bevlogen door bijen, hommels en zweefvliegen. In warme, zonnige zomers kunnen steenrode vruchtjes worden gevormd. De cultivars 'Flower Power' en 'SMCOSS' (Shugar Shack) blijven met een hoogte van 1 tot 1,5 meter wat lager dan de soort.

Cephalanthus verdraagt bijzonder veel vocht en kan voor langere tijd in het water staan. Langdurige droogte wordt slecht verdragen en droge periodes mogen niet te lang duren. De plant komt als solitair of in kleine groepen het beste tot zijn recht en zal een ware blikvanger zijn.

Frangula alnus

Dat ons kikkerland goed is voor meerdere heestersoorten voor natte locaties, toont ook *Frangula alnus* aan. Deze forse struik tot 4 m hoog heeft iets glanzend blad dat in de herfst geel tot roodachtig verkleurt. De soort is weinig opvallend, maar wel zeer bruikbaar. Het sporkehout is goed toepasbaar in groenschermen, wadi's en natuurlijke beplantingen. De plant heeft niet veel sierwaarde, of het moeten de rode vruchtjes zijn, die later zwart worden. De kleine bloemetjes zijn onopvallend geelgroen, maar trekken zeer veel bestuivende insecten aan. De vruchten worden dan weer gegeten door vogels, wat de waarde voor de biodiversiteit alleen maar groter maakt.

Salix

De wilgen mogen uiteraard niet worden vergeten. De boomvormige *Salix alba* en *Salix fragilis* zijn uiteraard bekende vochtminnende bomen. Ze worden niet voor niets van oudsher in grienden aangeplant. Maar ook verschillende heesterachtige wilgen kunnen erg goed natte locaties verdragen.

De oortjeswilg, *S. aurita*, is algemeen in Nederland voorkomend, uitgezonderd Zuid-Limburg en gebieden met kleigrond. Het is een grote struik, waarbij er aan beide zijden van ieder bladsteeltje kleine steunblaadjes staan, de 'oortjes'. Los van de katjes heeft *S. aurita* weinig sierwaarde. Het is vooral een plant voor natuurlijke beplantingen op natte gronden.

Een andere fors groeiende wilg is *Salix udensis* 'Sekka'. Deze plant kunnen we steeds herkennen aan de bandvormig vergroeide twijgen, die grillig kronkelen. Het is hierdoor geen regelmatig groeiende plant, maar wel een plant met een typische gebruikswaarde. De plant is niet inheems, maar kan goed worden gebruikt in brede groenschermen en wadi's. Vooral het winterbeeld, als de twijgen goed zichtbaar zijn, is opvallend.
Dan toch weer een inheemse soort: *Salix repens*, de kruipwilg. De plant heeft overigens geen

Frangula alnus

echte kruipende groeiwijze, maar vormt een laag en breed struikje tot zo'n 1 m hoog. De zilvergrijs behaarde blaadjes en gele katjes in het voorjaar geven de plant een aardige sierwaarde. Omdat de plant inheems is, kan deze zeer breed worden toegepast, van natuurlijke beplantingen tot strakke, moderne ontwerpen. Zijn de blaadjes van *S. repens* alleen aan de bovenzijde zilvergrijs behaard, bij *S. repens* var. *nitida* is ook de onderzijde van de blaadjes steeds behaard. Ook is deze natuurlijke variëteit lager groeiend, wat hem tot een betere bodembedekker maakt. 'Dart's Silver' is een selectie uit *S. repens* met gegarandeerd goede eigenschappen.

Salix glauca is een minder bekende, maar daarom niet minder mooie soort, die van nature voorkomt in het westelijk deel van Noord-Amerika, van Alaska tot in New Mexico, Groenland, Siberië en Scandinavië. In de natuur kan het een kleine boom worden, maar de bij ons gekweekte klonen worden gewoonlijk niet veel hoger dan ongeveer 1,25 m. De bladeren zijn, zoals de naam al verraadt, blauwgroen behaard. De vrouwelijke katjes zijn grijsgroen, de mannelijke katjes hebben mooie rode helmhokjes. Kies dus voor een mannelijke kloon voor optimale sierwaarde. De plant groeit van nature in moerasgebieden en kan dus veel vocht verdragen.

Belangrijk bij *Salix* is ook dat de (mannelijke) katjes goed door insecten worden bevlogen. Omdat de bloeitijd vroeg in het jaar valt, vormen wilgen een belangrijke voedselbron voor bestuivende insecten.

Langdurige wateroverlast (maar geen droogte)

De tolerantie voor vocht van de planten is gelijk aan die in de bovenstaande groep, met dien verstande dat de planten in deze groep geen droogte verdragen. In de praktijk hebben we het dan over planten die van nature in moerasgebieden groeien. Ze kunnen niet permanent met de wortels in het water staan, maar verdragen wel lange periodes van wateroverlast. Bij vaste planten moeten we dan denken aan oeverplanten zoals *Caltha palustris* en *Mentha aquatica*. Het aantal houtige gewassen in deze groep is vrij klein. Bomen als *Alnus glutinosa, Nyssa aquatica* en *Taxodium distichum* vallen in deze groep. Gelukkig zijn er ook verschillende mooie heesters te vinden die deze zeer natte locaties aankunnen.

Betula nana

De dwergberk heeft een zogenaamd circumpolair verspreidingsgebied. Dit betekent dat deze soort in het noorden van alle gebieden op aarde op het noordelijk halfrond voorkomt. Net als de al genoemde *Salix glauca* is het een struikje dat op vochtige plaatsen groeit, vaak in moerasachtige gebieden. Het is een bescheiden struikje, maximaal 1 m hoog, met sierlijk gebogen twijgen waaraan kleine, vrijwel ronde blaadjes staan. *B. nana* lijkt in geen enkel opzicht op de ons bekende berken met witte of afbladderende bast.

Deze soort is geschikt voor toepassing in plantvakken, maar door de kleine blaadjes is de habitus vrij open en zeker niet onkruid onderdrukkend. Pas het onderhoudsniveau hier dus aan aan.

Myrica gale

Als laatste nog een inheemse plant: gagel. Deze bossig groeiende heester komt in Nederland in moerasgebieden voor. Ook in de natuur is het een opvallende plant, met kastanjebruine twijgen en blauwgroene, lepelvormige blaadjes. De bladeren en twijgen geuren aangenaam kruidig bij wrijven of kneuzen. De bloemen, die op katjes lijken, zijn lichtbruin tot geelbruin. De planten zijn tweehuizig, maar de planten kunnen van geslacht wisselen. Een mannelijke plant hoeft dus niet mannelijk te blijven. *Myrica gale* kan uitstekend in groepen worden geplant, maar ook als solitair is het een mooie heester. In de cultuurhistorie werd gagel veelvuldig gebruikt, niet in de laatste plaats om in plaats van hop in bier te verwerken. Net als hop heeft gagel een conserverende werking op bier en zorgt het voor bitterheid.

BE SOCIAL
Scan, lees & deel!